

ИНСТИТУТ
ДРУШТВЕНИХ НАУКА
Институт од националног значаја
за Републику Србију

Округли сто

СРБИЈА И РЕФОРМИСАЊЕ ИНСТИТУТА ОДГОВОРНОСТИ 6

Институт друштвених наука, Београд, Краљице Наталије 45
Велика сала на првом спрату

Институт друштвених наука,
Центар за правна истраживања
Адвокатска комора Војводине

10.00–17.00 сати
3. новембар 2023. године

Едиција
КЊИГЕ САЖЕТАКА

Уредник

Др Хајрија Мујовић

Програмски одбор

Др Марџа Сјеничић

Др Сања Стојковић Злаћановић

Др Софија Николић Пољадић

Организациони одбор

Др Хајрија Мујовић

Др Марко Миленковић

Др Ранко Совиљ

Нађаша Јевђић

СРБИЈА И РЕФОРМИСАЊЕ ИНСТИТУТА ОДГОВОРНОСТИ

6

ОКРУГЛИ СТО

3. новембар 2023, Београд

КЊИГА САЖЕТАКА

Адвокатска комора Војводине
Гласник АКВ
Нови Сад

Институт друштвених наука
Центар за правна истраживања
Београд

САДРЖАЈ ПРЕМА ТЕМАМА

I. ПРИМЕНА ПРАВА И ОДГОВОРНОСТ	6
II. ПРАВНЕ ПРАКСЕ, ЛИЧНЕ ШТЕТЕ И ОДГОВОРНОСТ	26

I. ПРИМЕНА ПРАВА И ОДГОВОРНОСТ

Светислав Јанковић	Недостатак јасноће при одређивању појма и услова више силе у грађанском праву / 7
Игор Милинковић	Шта доносе измјене Закона о високом судском и тужилачком савјету Босне и Херцеговине? / 12
Ранко Совиљ	Тржиште дигиталних валута – ризици, правна одговорност и заштита инвеститора / 14
Мирјана Докмановић	Одговорност државе за <i>ex ante</i> процену утицаја прописа на родну равноправност / 18
Ђорђе Марјановић	Одговорност нерегистрованих портала због повреде права на претпоставку невиности у извештавању о кривичним делима / 20
Сања Стојковић Златановић	Одговорност дигиталних радних платформи – демистификација традиционалног радног односа / 23

НЕДОСТАТАК ЈАСНОЋЕ ПРИ ОДРЕЂИВАЊУ ПОЈМА И УСЛОВА ВИШЕ СИЛЕ У ГРАЂАНСКОМ ПРАВУ

Летњи период 2023. године је обележила варљивост метеоролошких прилика која је резултирала низом временских непогода које су нарочито погодили грађане и привреду у Србији, али и у околним државама попут Хрватске, Италије, Словеније и Босне и Херцеговине. Као један од учесталијих чинилаца се појављивао град (туча, лед) који је проузроковао знатну, па неретко и потпуну штету на добрима грађана, домаћинстава и привреде. Правно посматрано, град се, поред олујног ветра и поплава, редовно одређује као виша сила која је коначни, ослобађајући правни услов од одговорности, како објективне, тако још више субјективне. Међутим, таквим се град може правно одредити само изоловано, као типичан пример више силе, али када се стави у контекст реалног простора и времена неретко губи одлике више силе.

Основно правило које на општи начин уређује ослобођење субјекта од одговорности услед настанка више силе или случаја садржано је у чл. 263. Закона о облигационим односима, а које је даље разрађено

* Доктор правних наука, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду, jankovic@ius.bg.ac.rs

кроз правила о одговорности различитих субјеката (попут, на пример, складиштара). Према њему, виша сила је одређена као непредвидива, несавладива и неотклоњива спољна околност која је настала након започетог облигационог односа. Како чл. 263. ЗОО тежи ширем обухвату ослобађајућих разлога, тако у себи, заправо, садржи одредницу и више силе и случаја, односно и један и други ослобађајући разлог одређује као непредвидиву, несавладиву и неотклоњиву околност, с том разликом што је околност код више силе спољне природе, док је код случаја унутрашње. На пример, виша сила су, несумњиво, снага ветра, град, поплава, земљотрес, изливање вулкана, док случају припадају околности које су потекле из унутрашњег процеса субјекта у питању (попут пуцање гуме или осовине на камиону, пропуштање воде на броду услед пропуштања бродског дна, оклизнуће на банану/лист итд.).

Када се град као спољна појава стави у чињенични оквир неке ординарне делатности (попут сервисирања аутомобила или складиштења ствари) делује неизвесно и спорно одредити га као вишу силу по аутоматизму. У једном конкретном и реалном примеру који се догодио лета 2023. године, физичко лице је оставило своје путничко возило у овлашћеном сервису како би се на њему извршили радови који спадају у редовно одржавање (замена филтера и уља у мотору). У 14:00 сати конкретног дана је физичко лице (власник возила) обавештено да је редован сервис извршен, те је позван да преузме своје возило тог или следећег дана у радно време. У 15:00 сати истог дана је (како је већ било најављивано преко средстава јавног информисања) наступила временска непогода

садржана у олујном ветру и изузетно крупном граду. Пошто је завршен сервис, запослени у механичарској радионици су извезли конкретно возило на спољашњи део смештајног простора како би га одатле власник лакше преузео и извезао. У међувремену, то јест у 15:00 сати је наступило невреме које је уз интензиван град проузроковало знатну штету на возилу која се састојала у великим површинским улубљењима и напрснућу свих стаклених површина на возилу. Власник возила је приступио механичарској радионици нешто пре 16:00 сати како би преузео своје возило. Видевши да му је причињена знатна материјална штета (процењује се на више од шестсто хиљада динара), власник је захтевао да се састави записник о штети на возилу, те је обавестио МУП како би се таква околност и званично регистровала.

Овлашћена механичарска радионица је одмах по сачињеном записнику, преко свог управника, изјавила да не одговара за насталу штету на возилу, јер је штета проузрокована спољном околношћу која има одлике више силе. И заиста, град, односно олујно невреме јесу, као такви, изоловано посматрани, типични примери више силе. Међутим, конкретни пример показује управо супротно, односно да такав град нема особину више силе ако се смести у описани чињенични оквир. Наиме, конкретна овлашћена механичарска радња је могла да спречи, да савлада, да отклони дејства спољне непредвидиве околности попут града (премда је и сама непредвидивост упитна ако се узме у обзир да је такво невреме најављивано кроз општедоступна средства јавног информисања). Чињеница да је неко од запослених, у тренутку почетка таквог града (или, пак,

самих назнака почетка олујног невремена) могао да премести возило у затворени део радионице (који је довољно простран да прими и више десетина возила) правно указује да је механичарска радионица као одговорни субјект имала прилику да савлада такву околност попут града. Сама чињеница да је постојала прилика да се савладају одређене спољне околности указује да нису испуњени услови за вишу силу као ослобађајући разлог одговорности.

Као основни правни проблем претходно описаног случаја могу се појавити два питања – прво, да ли спремност и прилика да се савладају одређене спољне околности треба да се процењују релативно или апсолутно, и друго, да ли су особине више силе попут непредвидивости, несавладивости и неотклоњивости у ЗОО одређене као алтернативне или кумулативне. Чини се исправним сматрати да се прилике и могућност сазнавања и савладавања штетних околности процењује увек релативно или пак апсолутно, али кроз стандардне обрасце доброг домаћина, привредника, стручњака. Друго, вишом силом се не може сматрати само непредвидива или само несавладива околност, већ је нужно да одлике непредвидивости и несавладивости буду у садејству, јер само тако утичу на оправданост ослобођења од одговорности лица које је објективно одговорно. Стога, иако се на први поглед норма о вишој сили чини јасном и тачном (што она при правилном тумачењу и јесте), утисак је да би, зарад правне сигурности, било потребно изричито указати на релативност и кумулативност услова за одређивање неке околности вишом силом. Дакле, виша сила као разлог за ослобођење од објективне одговорности може да

буде само спољна околност, настала после започетог дејства облигације, а која је непредвидива, несавладива и неотклоњива.

Кључне речи: виша сила, релативност услова више силе, кумулативност услова више силе, правна (не)извесност правила о вишој сили

ШТА ДОНОСЕ ИЗМЈЕНЕ ЗАКОНА О ВИСОКОМ СУДСКОМ И ТУЖИЛАЧКОМ САВЈЕТУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ?

Независност судства представља један од кључних предуслова владавине права. Његовање културе судске независности, међутим, треба да буде праћено сталним напорима да се унаприједи механизми и култура одговорности и интегритета носилаца судијске функције. Ова потреба је посебно наглашена у постауторитарним друштвима у којима независност судства почива на нестабилним темељима ауторитарне прошлости, коју је одликовало систематско подривање судске независности.

Посљедњих деценија средство за јачање судске независности препознаје се у оснивању савјета судства. Савјети судства, независна тијела у којима већину чланова чине представници судске власти, „осмишљени су да издвоје функције именовања, одлучивања о напредовању и дисциплинског кажњавања судија из страначког политичког процеса, обезбјеђујући истовремено извјестан ниво одговорности“.

Посљедњих година, међутим, све већи број аутора упозорава на чињеницу да формирање судских савјета може довести до појаве нових

* Доктор правних наука, редовни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, igor.milinkovic@pf.unibl.org

канала политизације судства, што у први план ставља и питање одговорности чланова савјета.

У раду се анализирају одредбе Закона о измјенама и допунама Закона о Високом судском и тужилачком савјету Босне и Херцеговине (БиХ), које се односе на дисциплинску одговорност судија и чланова Савјета, као и поступак разрјешења чланова Високог судског и тужилачког савјета БиХ (приједлог Закона о измјенама Закона о Високом судском и тужилачком савјету БиХ усвојила је недавно Парламентарна скупштина БиХ).

Кључне ријечи: судство, независност судства, судијска одговорност, савјети судства, Босна и Херцеговина, Високи судски и тужилачки савјет

ТРЖИШТЕ ДИГИТАЛНИХ ВАЛУТА – РИЗИЦИ, ПРАВНА ОДГОВОРНОСТ И ЗАШТИТА ИНВЕСТИТОРА

Последњих деценија глобални финансијски систем постао је веома комплексан, чему је посебно допринео развој иновативних технологија, првенствено нових финансијских инструмената, као и различитих врста финансијских посредника, што је поставило пред регулаторе бројне правне изазове. Са једне стране, од регулаторних тела се очекује да не спутавају финансијске иновације и да омогуће даљи развој тржишта, док се, са друге стране, од регулатора очекује да обезбеде финансијску стабилност, да пруже адекватну заштиту од финансијских злоупотреба, у крајњем да заштите кориснике финансијских услуга (инвеститоре, потрошаче, повериоце, предузетнике). До појаве и шире употребе дигиталних валута, регулаторна тела су детаљно регулисала пословање свих учесника на финансијском тржишту. Међутим, са експанзивном употребом дигиталне имовине, могућности за адекватну регулацију емисије и промета дигиталних валута значајно су се смањиле. С обзиром на изражену ризичност пословања дигиталним валутама, циљ предметног истраживања је да

* Доктор правних наука, научни сарадник Института друштвених наука у Београду, Центар за правна истраживања, soviljpesa@gmail.com

укаже на неопходност адекватног правног нормирања емисије и промета дигиталних валута зарад очувања финансијске стабилности, привреде и заштите свих учесника на тржишту (улагача, предузетника, старт-апова итд.), будући да прерано или претерано нормирање може представљати препреку даљем развоју тржишта дигиталних валута, док, са друге стране, потпуно одсуство регулаторног оквира може обесхрабрити инвеститоре и старт-апове од улагања у тржиште дигиталних валута.

Да би се одговорно приступило адекватном правном регулисању дигиталне имовине потребно је, између осталог, проценити све ризике који настају током промета дигиталне имовине. Како је вредност дигиталне имовине веома променљива и нестабилна, улагање у дигиталну имовину сматра се високошпекулативним улагањем с обзиром на присутан ризик од значајног или потпуног губитка инвестиција приликом куповине или продаје дигиталних валута. У поређењу са ризичношћу пословања финансијским инструментима на тржиштима капитала, на ризичност пословања дигиталном имовином, поред већ стандардизованих и опште-присутних ризика (тржишни ризик, кредитни ризик, оперативни ризик, ризик ликвидности, ризик друге уговорне стране), утичу и други ризици који произлазе из специфичних обележја дигиталне имовине. На волатилност (променљивост цена) дигиталних валута, поред перманентних технолошких промена и иновација, додатно утичу преваре, крађе и сајбер напади, против којих не постоје одговарајућа правна средства заштите. Како су технолошка достигнућа у сфери криптографије, хаковања кода или квантних прорачуна у иницијалној фази развоја, могу представљати

додатан ризик за безбедност дигиталне имовине. Поред тога, дигитална имовина изложена је већем ризику од тржишних малверзација, манипулација и инсајдерских информација, како услед одсуства регулативе, тако и услед неадекватног надзора и контроле на тржишту.

С тим у вези потребно је да надлежна регулаторна тела одговорно приступају приликом системског уређивања овако комплексне материје какво је тржиште дигиталне имовине. Како не постоје општеприхваћена међународна правила и стандарди у трговини дигиталним валутама, са развојем националних регулатива широм света јавља се правни ризик због неконзистентности и неуједначености прописа у различитим јурисдикцијама, што за последицу може имати да одређене правне трансакције буду признате као законите у једној земљи, а незаконите у другој. Према усвојеном принципу регулације данас разликујемо три система регулације – земље у којима је забрањена трговина дигиталном имовином, земље које је игноришу и, на крају, земље које одобравају и правно уређују трговину дигиталном имовином. Међу малобројним земљама које изричито забрањују трговину дигиталном имовином је Народна Република Кина. Најбројнија група земаља у настојању да избегне правни ризик, игнорише и одуговлачи са усвајањем правних прописа, како би се сагледале и анализирале све предности тржишта дигиталне имовине. Као меру предострожности према финансијским иновацијама, регулаторни органи Аустралије, Канаде, Сингапура, Уједињених Арапских Емирата и Велике Британије допуштају пословање дигиталном имовином у релативно контролисаном окружењу. То се може сматрати обликом селективне

регулације усмереном на тржишта дигиталне имовине и представља један вид управљања ризиком. На крају, последња група држава, попут Малте, Монака, Лихтенштајна, Луксембурга и Србије, изричито допуштају и уређују трговину дигиталних валута, настојећи да привуку инвеститоре широм света и позиционирају се као глобални центри дигиталних финансија.

Као што смо на почетку истакли, финансијске иновације представљају велики изазов за државну политику и правну регулативу у погледу обезбеђивања финансијске стабилности и заштите свих учесника на тржишту. У светлу променљивих финансијских околности, извесно је да стабилности и одрживости тржишта дигиталних валута доприноси адекватан систем управљања ризицима и контроле свих учесника на тржишту, као и одговарајуће регулаторне мере. Стога је потребно да регулаторни органи преузму одговорнију и активнију улогу на тржишту дигиталних валута користећи интегрални – превентивни и тржишно оријентисан приступ.

Кључне речи: туристички уговори, путник-потрошач, ванредне околности, виша сила, једнакост давања

ОДГОВОРНОСТ ДРЖАВЕ ЗА *EX ANTE* ПРОЦЕНУ УТИЦАЈА ПРОПИСА НА РОДНУ РАВНОПРАВНОСТ

Нова регулатива планског система Републике Србије, Закон о планском систему (*Службени гласник РС*, бр. 30/18) и пратећа Уредба о методологији управљања јавним политикама, анализи ефеката јавних политика и прописа и садржају појединачних докумената (*Службени гласник РС*, бр. 8/19), увела је обавезу спровођења теста утицаја прописа на родну равноправност у оквиру процене ефеката на друштво. Ова новина је довела до потребе да се изради и примењује тест утицаја на родну равноправност на основу чијих резултата предлагач прописа процењује да ли ће предложена решења произвести ефекте на родну равноправност. Поред тога, Закон о планском систему предвиђа обавезу представљања налаза спроведене анализе ефеката (чл. 33), како би надлежни доносилац имао релевантне податке за доношење одлуке о том питању и како би јавност била упозната са разлозима доношења тог документа. Обавезе и надлежности предлагача закона и других прописа да спроводе процену утицаја на родност проистичу и из Закона о родној равноправности

* Доктор правних наука, научна сарадница Института друштвених наука у пензији.

(Службени гласник РС, бр. 52/21) и Стратегије за родну равноправност (2022–2030) која је као једну од мера дефинисала „унапређивање капацитета за креирање родно одговорних ресорних јавних политика, анализу и праћење ефеката јавних политика на остваривању родне равноправности” (мера 4.4).

Предмет овог излагања је одговорност државе да спроводи *ex ante* процену утицаја прописа на родну равноправност. У првом делу излагања представиће се нормативни и политички оквир примене анализе ефеката прописа на родну равноправност. У другом делу ће се представити алатка за анализу ових ефеката, тест родне равноправности, а у трећем делу ће се представити примена ове алатке на примерима појединих закона. Циљ излагања је да укаже на значај обавезе предлагача закона и других прописа да приликом њиховог формулисања узму у обзир циљеве родне равноправности и на тај начин унапред отклоне могуће негативне ефекте које одредбе прописа могу произвести на родну равноправност и, посебно, на припаднике и припаднице рањивих друштвених група.

Кључне речи: *ex ante* процена утицаја прописа, тест родне равноправности, родна равноправност, Закон о родној равноправности, утицај прописа на друштво

ОДГОВОРНОСТ НЕРЕГИСТРОВАНИХ ПОРТАЛА ЗБОГ ПОВРЕДЕ ПРАВА НА ПРЕТПОСТАВКУ НЕВИНОСТИ У ИЗВЕШТАВАЊУ О КРИВИЧНИМ ДЕЛИМА

Право на претпоставку невиности као право окривљеног у кривичном поступку предвиђено је бројним домаћим и међународним изворима права. Претпоставка невиности успоставља се у корист окривљеног са циљем пружања заштите окривљеном у кривичном поступку. До доношења судске пресуде ниједно лице не сме осећати последице због постојања сумње да је учинилац кривичног дела, односно ниједно лице се не може сматрати кривим за кривично дело пре правноснажне судске пресуде. Право на претпоставку невиности право је не само окривљеног лица у кривичном поступку. Европски суд за људска права је, тумачивши право на претпоставку невиности, указао на потребу њеног поштовања и у поступцима који нису кривични ни по унутрашњем праву, ни по међународном праву, уколико ти кривични поступци садрже проглашење кривице у кривичном смислу. Такав поступак би, примера ради, био прекршајни поступак или парнични поступак који је покренут тужбом за

* Сарадник у настави, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу
djordje2611@gmail.com

накнаду штете због неоснованог лишења слободe. У самом раду осврнућемо се на питање правне природе претпоставке невиности, а како бисмо указали на схватања према којима се претпоставка невиности може разумети као *процесно начело, право окривљеног у кривичном поступку, али и као право личности*. Разумевање правне природе претпоставке невиности од значаја је приликом утврђивања правних последица до којих долази услед повреде претпоставке невиности од стране одговорних лица.

Законик о кривичном поступку Републике Србије наводи да су субјекти који су у обавези да поштују право на претпоставку невиности: *државни и друшi оргaни и оргaнизације, средствa јавног обавештавања, удружења и јавне личности*. За потупно остваривање права на претпоставку невиности неопходно је утврдити који круг субјеката је обухваћен овим законским набрајањем круга одговорних лица. Како је највећи број поступака по основу повреде права на претпоставку невиности пред правосудним органима у Републици Србији покренут ради накнаде нематеријалне штете због повреде права на претпоставку невиности у медијском извештавању, сматрамо неопходним да посебну пажњу посветимо појму „средстава јавног обавештавања“ а како бисмо тиме утврдили који се све субјекти могу сматрати одговорним уколико својим извештавањем о кривичним делима повреде претпоставку невиности. Закон о јавном информисању и медијима, под медијима нарочито *подразумева дневне и периодичне новине, сервис новинске агенције, радио-програма и шелевизијски програм и електронска издања тих медија, као и самостална електронска издања (уређивачки обликоване интернет странице*

или интернет портал), а који су регистровани у Регистру медија, у складу са овим законом. Како савремена средства јавног информисања карактерише појава нерегистрованих портала, поставља се питање да ли су ова лица, нерегистровани интернет портали, у обавези да поштују право на претпоставку невиности.

Предмет овог рада јесте питање одговорности интернет портала за повреду права на претпоставку невиности која произилази из њиховог извештавања о кривичним делима. Како би одговорили на питање да ли нерегистровани интернет портали одговарају уколико у свом извештавању повреди претпоставку невиности, потребно је анализирати циљ норме Законика о кривичном поступку којом се предвиђа одговорност средстава јавног обавештавања за повреду права на претпоставку невиности и специфичности извештавања нерегистрованих интернет портала. С обзиром да је извештавање путем интернета другачије у односу на традиционалне штампане медије, а што видимо кроз приступачност и трајност информација које се објављују путем интернет портала, у овом раду ћемо се осврнути и на потенцијална решења која би допринела ефикаснијој заштити права на претпоставку невиности, што би утицало на проширење одговорности нерегистрованих интернет портала.

Кључне речи: нерегистровани интернет портали, медији, средства јавног обавештавања, Закон о јавном информисању и медијима, претпоставка невиности, Законик о кривичном поступку

ОДГОВОРНОСТ ДИГИТАЛНИХ РАДНИХ ПЛАТФОРМИ – ДЕМИСТИФИКАЦИЈА ТРАДИЦИОНАЛНОГ РАДНОГ ОДНОСА

Експанзија тзв. рада у гиг, платформској, односно масовној економији, настала широком употребом информационих и комуникационих технологија, довела је до академских расправа и стручних дебата у домену *pro et contra* аргументације везане за неопходност редефинисања стандардних радноправних института. Ово, нарочито, у контексту традиционалних елемената појма радног односа. С тим у вези је и питање правне природе односа који се успоставља између платформе и тзв. платформских радника, односно пружалаца услуга. Одговор на ово питање јесте својеврсни *sedes materiae* признавања, остваривања и заштите права на раду и у вези са радом, као и осталих повезаних социјалних права. Улога платформе, односно алгоритамског менаџмента у контексту услова рада, на нивоу Европске уније, првобитно је била усмерена на заштиту података и права на приватност платформских радника, односно лица ангажованих преко дигиталне радне платформе, да би предлог Европске комисије о усвајању Директиве ЕУ о унапређењу услова рада у случају

* Доктор правних наука, виша научна сарадница Института друштвених наука у Београду, Центар за правна истраживања, sanjazlatanovic1@gmail.com

рада преко дигиталних платформи (2021), фокус пренео на заштиту достојанства на раду, остваривању фер, транспарентних и предвидљивих услова рада за ову категорију радно ангажованих лица која, сада, од тзв. „субјекта података“ постају тзв. „субјекти рада“. Циљ предлога Директиве о заштити платформских радника јесте (ре)баланс снаге и моћи између платформе и платформских радника, по истом принципу када су се, у освит настанка радног права као гране права, утврђивала и основна начела, као и минимални стандарди (достојанственог) рада. Сада та несразмера (економске) моћи почива и заснива се на недостатку информација. Стога, Директивом се настоји да се утврди обавеза платформе да адекватно и благовремено информисе раднике, ко и на који начин има утицај на дефинисане услове рада.

Применом правнотеоријског, нормативног и аксеолошког метода, рад има за циљ сагледавање и анализу савремених облика радног ангажовања и одговорности у том домену, са фокусом на тзв. платформски рад, све у условима промена на тржишту и местима рада насталим под утицајем дигитализације и аутоматизације процеса рада, како би се, надаље, идентификовали изазови, као и потреба редефинисања традиционалних радноправних института. Посебно се анализира предлог Директиве ЕУ о заштити платформских радника (2021), како би се дефинисао *ratio legis* европског законодавца, али и антиципирао правац развоја радног права, као правне дисциплине, нарочито у контексту дефинисања (савремених) елемената за утврђивање постојања радног односа и квалификације статуса запосленог, те са циљем превенирања лажног samozapošljavanja и

злоупотребе овог института од стране економски јаче стране у односу. Нормирање граничних односа, то јест оних који се налазе негде на пола пута између класичног приватног, односно облигационоправног и јавног, односно радноправног, у околностима значајних промена у производном процесу и начинима пружања услуга на тржишту које је доминантно глобално, јесте изазов савременог права, као и традиционалних правних дисциплина, али и питање које има шири етички и социјални значај.

Кључне речи: платформски рад, алгоритамско управљање, радни однос, одговорност дигиталне радне платформе, заштита права радника

II. ПРАВНЕ ПРАКСЕ, ЛИЧНЕ ШТЕТЕ И ОДГОВОРНОСТ

Марко Миленковић	Доношење стратешких аката и (не)спровођење анализа ефеката – студија случаја Програма за ретке болести у Републици Србији / 27
Јелена Симић	Значај постојања протокола лечења за поступање здравствених радника / 29
Марта Сјеничић Милка Поповић	Закључци са првог Глобалног конгреса о примени Међународног кодекса о рекламирању замена за мајчино млеко / 31
Марина Мијатовић	Безбедност пацијента у здравственој установи кроз заштиту од заразних болести / 34
Хајрија Мујовић	Питања одговорног поступања код преимплантационе генетичке дијагностике / 35

ДОНОШЕЊЕ СТРАТЕШКИХ АКТА И (НЕ)СПРОВОЂЕЊЕ АНАЛИЗА ЕФЕКТА – СТУДИЈА СЛУЧАЈА ПРОГРАМА ЗА РЕТКЕ БОЛЕСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

У складу са савременим тенденцијама управљања, процес доношења прописа и аката јавних политика, нарочито стратегија и националних програма, подразумева и спровођење анализе ефеката тих политика и аката. Законом о планском систему дефинисане су *ex-ante* и *ex-post* анализа ефеката прописа и јавних политика које се спроводе у циљу сагледавања промене коју треба постићи, њених елемената и узрочно-последичних веза између њих и избора оптималних мера за постизање циљева јавних политика односно у циљу вредновања учинака, преиспитивања и унапређења јавних политика. Надлежни предлагач представља налазе и податке о обиму и методама спроведене *ex-ante* анализе ефеката јавне политике и резултатима *ex-post* анализе ефеката већ спроведених јавних политика у оквиру самог документа јавне политике, како би надлежни доносилац имао релевантне податке за доношење одлуке о том питању и како би јавност била упозната са разлозима доношења тог документа. Закон такође

* Доктор правних наука, виши научни сарадник Института друштвених наука у Београду, Центар за правна истраживања, mmilenkovic@idn.org.rs

прописује и начело јавности и партнерства које гарантује транспарентни и консултативни процес са свим заинтересованим странама и циљним групама, укључујући и удружења и друге организације цивилног друштва, научно-истраживачке и друге организације, уз омогућавање заштите права и остваривање интереса како заинтересованих група, тако и јавног интереса. У области ретких болести, након вишегодишњег рада на припреми стратегије која би на целовит начин третирала сложену проблематику ретких болести, активности радне групе и више пројеката у овој области, Влада Републике Србије се 2019. определила за усвајање Програма за ретке болести у Републици Србији за период 2020–2022. године који је због околности коинцидирао са епидемијом Covid-a 19, што је представљало значајан изазов за његову имплементацију. Програмом је предвиђено да ће Министарство у последњој години трајања овог програма припремити *ex-post* анализу. Према доступним подацима то није урађено, а приступљено је изради новог стратешког акта. Додатно, претходним програмом је предвиђено и спровођење истраживања међу пацијентима којима би се установило базно стање у погледу информисаности и задовољства услугама, а на основу кога би се кроз накнадно истраживање мерио напредак, али ово истраживање такође није спроведено. У раду се анализирају недостаци постојећег система спровођења анализа и разматрају могућности за увођење механизма који би гарантовали одговорност за спровођење односно неспровођење предвиђених анализа.

Кључне речи: доношење аката, одговорност, анализа ефеката, ретке болести, национални програм

ЗНАЧАЈ ПОСТОЈАЊА ПРОТОКОЛА ЛЕЧЕЊА ЗА ПОСТУПАЊЕ ЗДРАВСТВЕНИХ РАДНИКА

У систему здравствене заштите протоколи лечења имају важно место како за пацијенте, тако и за лекаре. Протоколи представљају систематски одабрана и објављена сажета упутства о одређеним медицинским процедурама и треба да помогну како лекару, тако и пацијенту у доношењу одлуке о одговарајућој здравственој услузи. Користи од постојања протокола лечења су вишеструке. Као најважније наводе се: побољшање квалитета пружене здравствене заштите пацијенту; могућност да здравствени радник релативно једноставно изабере најбољу стратегију за лечења пацијента; рационализација утрошених средстава за лечење пацијената и могућност да се за уложена материјална средства остваре најоптималнији резултати. Протоколима се заправо стандардизује лечење на свим нивоима здравствене заштите. Поред стандардизације здравствених услуга протоколи могу имати значајну улогу и у маркирању проблема који воде неефикасности у здравству, али и у поступцима утврђивања одговорности здравствених радника због лекарских грешака. За потребе

* Доктор правних наука, ванредна професорка Правног факултета Универзитета Унион у Београду, jelena.simic@pravnofakultet.rs

овог рада ауторка је истражила да ли постоје и који је квалитет протокола о прекиду трудноће у здравственим установама у Србији и закључила да непостојање протокола о прекиду трудноће у здравственој установи директно узрокује кршење основних људских права пацијенткиња као и висок ризик од судских спорова за утврђивање одговорности запослених у здравству.

Кључне речи: протоколи лечења, одговорност, лекарска грешка, здравствени радници, људска права, прекид трудноће

*Марта Сјеничић**

*Милка Поповић***

ЗАКЉУЧЦИ СА ПРВОГ ГЛОБАЛНОГ КОНГРЕСА О ПРИМЕНИ МЕЂУНАРОДНОГ КОДЕКСА О РЕКЛАМИРАЊУ ЗАМЕНА ЗА МАЈЧИНО МЛЕКО

Светска здравствена организација (СЗО) и Дечји фонд Уједињених нација (УНИЦЕФ) били су домаћини првог Глобалног конгреса о примени Међународног кодекса о рекламирању замена за мајчино млеко 20–22. јуна 2023. године, у седишту СЗО у Женеви, Швајцарска. Током догађаја, око 500 делегата из око 130 земаља разговарало је и поделило знања и стратегије за окончање неетичког маркетинга замена за мајчино млеко.

Светска здравствена скупштина (СЗС) је 1981. године усвојила Међународни кодекс о рекламирању замена за мајчино млеко. Четрдесет две године касније, компаније за производњу формула млека настављају да крше ове утврђене принципе и стављају комерцијалне интересе испред здравља деце и породица. Накнадне резолуције СЗС су више пута

* Доктор медицинског права, научни саветник Института друштвених наука у Београду, управница Центра за правна истраживања, marta.sjenicic@gmail.com

** Доктор медицине, проф. др спец. хигијене, Медицински факултет Универзитета у Новом Саду, Институт за јавно здравље Војводине, milka.porovic@izjzv.org.rs

разјашњавале старе или додавале нове одредбе и позивале националне владе да усвоје, надгледају и спроводе одредбе Кодекса. Одговор на позиве на акцију које су покренули СЗО и УНИЦЕФ био је неадекватан, што додатно наглашава потребу за јачим националним прописима.

Како је у уводном излагању нагласио генерални директор СЗО, придржавање одредби Међународног кодекса о рекламирању замена за мајчино млеко идентификовано је као „основна обавеза према Конвенцији о правима детета и другим релевантним инструментима УН о људским правима”.

Неадекватно дојење повећава ризик од гојазности у детињству, изненадне необјашњиве смрти одојчади, леукемије, дијабетеса и рака код мајке. Стопе искључивог дојења су 20 % више у земљама које имају законодавство суштински усклађено са Кодексом, у односу на земље без њега. Наставак дојења у прве две године живота је више него двоструко већи када је законодавство детаљно усаглашено са Кодексом. Према евиденцији СЗО преко 70 % држава чланица је усвојило законе који постављају барем неке од одредби Кодекса, но правне празнине у законодавству омогућавају да се кршење Кодекса наставља. Већина земаља нема активне системе за праћење маркетиншке праксе, а одредбе о спровођењу регулативе су обично слабе. Индустрије се и даље шире како би породицама наметнуле све већи асортиман млечних формула, користећи различите тактике да приступе породицама и утичу на њихове изборе.

Закључци конгреса обавезују државе чланице на хитну акцију у области забране рекламирања замена за мајчино млеко, те подстицање

дојења и то: јачање заступања одредби Кодекса на свим нивоима; формирање мултисекторских радних група (у којима неће бити заступљени представници произвођача и дистрибутера формула, услед конфликта интереса) фокусираних на доношење регулативе (најпре закона) који ће свеобухватно преузети одредбе Кодекса и пратећих резолуција; увођење ефикасних механизма праћења (мониторинга) и спровођења одредби Кодекса, уз помоћ УНИЦЕФ-а и СЗО; спровођење сталне едукације здравствених радника, али и релевантних инспекција које спроводе регулативу везану за одредбе Кодекса, о одредбама Кодекса и пратећих резолуција као међународној правној регулативи која обавезује државе чланице и коју су они дужни да спроводе.

Поред тога, неопходно је предузети следеће: појашњавање дефиниције замена за мајчино млеко (која је проширена у односу на дефиницију из 1981. године); доношење недвосмислених препорука против бесплатног снабдевања здравствених установа млечним формулама (што укључује и јасне водиче за обезбеђење минималних неопходних количина формула млека у здравственим установама регуларним поступцима јавних набавки), против сумњивих здравствених и других изјава на декларацијама производа који се сматрају заменама за мајчино млеко и против сукоба интереса изазваних финансирањем друштава здравствених радника.

Кључне речи: Кодекс СЗО, рекламирање, замене за мајчино млеко, дојење, правна регулатива

БЕЗБЕДНОСТ ПАЦИЈЕНТА У ЗДРАВСТВЕНОЈ УСТАНОВИ КРОЗ ЗАШТИТУ ОД ЗАРАЗНИХ БОЛЕСТИ

Сваки пацијент има право на безбедност приликом остваривања здравствене заштите. Здравствене установе имају обавезу да пацијентима пруже здравствене услуге на безбедан начин. Ниједан пацијент не сме да трпи штету јер здравствена установа не функционише на адекватан начин или је пропустила да предузме мере за смањење фактора ризика који су битни за безбедно пружање здравствених услуга. У случају заштите пацијената од ширења заразних болести здравствена установа мора да примени све мере и обезбеди потребне техничке услове. Посебну пажњу здравствена установа треба да посвети пацијентима који се због свог здравственог стања налазе у повећаном ризику од заражавања које може узроковати угрожавање здравља и живота. Оснивачи здравствених установа у јавном сектору и оснивачи приватне праксе су одговорни ако пропусти да створе безбедне услове за боравак у здравственој установи и ако здравствена установа нема капацитете за заштиту пацијената од заразних болести.

Кључне речи: безбедност пацијента, здравствена заштита, заразне болести

* Адвокаткиња из Београда, marina.mijatovic@mimlegal.com

ПИТАЊА ОДГОВОРНОГ ПОСТУПАЊА КОД ПРЕИМПЛАНТАЦИОНЕ ГЕНЕТИЧКЕ ДИЈАГНОСТИКЕ

Расправа о преимплантационој дијагностици део је ширег разматрања питања репродуктивног здравља и репродуктивних права. Са медицинског становишта и схватања медицинске етике, технике и процедуре у тој области медицине изузетно су унапређене, што важи и за генетичку дијагностику у смислу тестова и сложених анализа. Са правног становишта у жижи су најпре допуштеност, приступ и ризици дијагностике. Ту спада и регулатива како правна, тако и акти медицинског staleжа, као и ставови праксе поводом спорних питања пред судовима, етичким телима и званичним инстанцама. Парови који су субјекти ових процедура такође носе одређени правни капацитет у оквиру прописа о обавештавању и пристанку (*informed consent*). Примери из праксе указују не само на успешност ових процедура, већ и на потешкоће и пропусте. Отуда се може говорити о томе како цео третман унапредити и како квалификовати поступања која нису основана са гледишта правних прописа и праксе. У оквиру изабране теме управо се указује на такве случајеве. За

* Доктор медицинског права, научна саветница Института друштвених наука у Београду, Центар за правна истраживања, hmujevic@idn.org.rs

допуштеност ове врсте дијагностике од значаја је пресуда Европског суда за људска права у случају *Costa and Pavan v. Italy*. У конкретном случају, суд у Италији суочио се са тужбом пара који је желео да се подвргне испитивању ради омогућавања здравог потомства, након што се њихово прво дете родило са цистичном фиброзом и пошто су сазнали да су здрави носиоци болести. Код поновне трудноће утврђено је да нерођено дете има цистичну фиброзу и обављен је абортус. Пар је тражио дијагностику *in vitro* оплођења за следеће дете. Италијански закон вантелесну оплодњу допушта само код инфертилности. Суд у Салерну сматрао је да то испитивање не представља технику пренаталног испитивања ради утврђивања здравственог стања плода. Путем представке тужиоца предмет је стигао пред Европски суд за људска права у Стразбуру. Они су се позвали на чл. 14. Европске конвенције који прописује забрану дискриминације јер су сматрали да су им тиме ускраћена права у поређењу са стерилним паровима и оним паровима где мушкарац има полно преносиве болести (ХИВ, хепатитис Б и Ц). Пресуда је 2013. године постала коначна и њоме је тужиоцима признато право на предикцију стања плода у оквиру преимплантационе дијагностике.

Када је реч о праву Србије у вези са овим питањима, усвојен је Закон о превенцији и дијагностици генетичких болести, генетички условљених аномалија и ретких болести (*Службени гласник РС*, бр. 8/2015), који у свом члану о пренаталној дијагностици последњи став посвећује управо преимплантационој генетској дијагностици (чл. 26, ст. 9. ЗДПГО). Тиме се у погледу саме примене дијагностике упућује на закон који уређује

поступке биомедицински потпомогнуте оплодње (ЗБМПО *Службени гласник РС*, бр. 40/2017. и 113/2017). Сагласно закону, преимплантационоа генетска дијагностика (ПДГ) дозвољена је искључиво у случају опасности од преношења наследне болести, дијагностике хромозомске и генетске болести или, ако је то потребно, због понављаног неуспешног поступка оплодње (чл. 47, ст. 1). Ипак, од времена усвајања Закона о превенцији и дијагностици генетичких болести до данас у пракси постоје проблеми неусаглашености прописа када је реч о примени последњег става члана о преимплантационој дијагностици и његовог погрешног тумачења на рестриктиван начин. Исто тако, у новије време дешава се ускрађивање права на приступ генетичким услугама у јавним здравственим установама када су у питању пацијенткиње оболеле или са ризиком од ретких болести. Такве ситуације указују на потребу даљег рада на усаглашеној примени прописа код ове важне дијагностике.

Кључне речи: рађање, ризици, генетика, вантелесна оплодња, преимплантационоа дијагностика

СРБИЈА И РЕФОРМИСАЊЕ ИНСТИТУТА ОДГОВОРНОСТИ

6

ОКРУГЛИ СТО

3. новембар 2023, Београд

Књига сажетака

Адвокатска комора Војводине

Гласник АКВ

Нови Сад

Институт друштвених наука
Центар за правна истраживања
Београд

За издаваче

Др Александар Тодоровић

Др Горан Башић

Технички уредник и коректор

Јелица Недић

Дизајн корица

Огњен Одобашић

Компјутерски слог

Таијана Божић

Штампа

OFFSET PRINT, Нови Сад

2023.

ISBN-978-86-82824-00-8

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

347(048)

ОКРУГЛИ сто Србија и реформисање института одговорности (6 ; 2023 ; Београд)

Књига сажетака / Округли сто Србија и реформисање института одговорности, 3. новембар 2023, Београд ; [уредник Хајрија Мујовић]. - Београд : Институт друштвених наука ; Нови Сад : Адвокатска комора Војводине, 2023 (Нови Сад : Offset print). - 39, 38 str. ; 22 cm. - (Едиција Књиге сажетака)

Ћир. и лат. - Тираж 30

ISBN 978-86-82824-00-8

а) Грађанско право -- Апстракти

COBISS.SR-ID 128588553